

МОМЧИЛО ГОЛИЈАНИН

ЧЕКАЈУЋИ ПРАВЕДНОГ СУДИЈУ

Никако да се отлемо утиску да смо народ кратког памћења, да олако заборављамо своје националне вриједности, да се одричемо стваралаца који су дали допринос нашој духовности и који сигурно заслужују своје мјесто на љествици наше духовне вертикале. Олако заборављамо заслуге тих људи. Нарцисоидно вјерујемо да свијет почиње с нама и од нас.

Има часних изузетака који покушавају да скину тај пепео заборава. Хвала им! За сваку похвалу је труд и учинак професора Горана Максимовића, који 2013. године објави књигу *Заборављени књижевници. Књижевноисторијски ољеди о скрајнутим њисцима српској 19. вијека*. Деветнаестог вијека! О старијим да и не говоримо. Захвалност дугујемо и СПКД „Просвјета” која је имала разумијевања да објави ову књигу како би се читаоци упознали са непознатим, или мање познатим ауторима, од којих су многи, тим својим стваралаштвом, нападали сопствену душу, без агресивности (коју данас многи посједују!) да себе популаришу. И управо због те скромности заслужују да се о њима више пише. Због тога, између осталог, дугујемо захвалност професору Максимовићу. Истини за вољу, мора се признати да је маса „писаца” чије ће дјело умријети прије њих, али је неправедно мијешати „жабе и бабе”, трпати у исти кош и оне који су створили нешто вриједно са неким анонимусима.

Помало је и „књижевна географија” неправедна према „нижим”; она признаје врхове, а занемарује многе који су у подножју те књижевне планине. Некад се критика не саживи са дјелом, не одговара критичару или тематика, или начин саопштавања те тематике, а нијесу ријетки ни анимозитети појединаца према неким пјесницима.

СВETИСЛАВ МАНДИЋ (Мостар, 8. 3. 1921 – Београд, 4. 10. 2003), на срећу, не спада међу те „скрајнуте”, међу анонимусе. Ако прихватимо ону условну подјелу писаца на прецијењене, потцијењене и недовољно оцијењене, Мандић сигурно припада овој посљедњој скупини. Частан изузетак у вредновању овог пјесника направио је великан наше поезије Стеван Раичковић својим надахнутим приказом Мандићеве књиге *Милосно доба*.

Завршена Академија ликовних умјетности, поред поетске сензибилности, објединила је у Мандићу изузетно суптилног пјесника и научника-историчара, који је понирао у историјску прошлост српског народа, истраживао историјске споменике, манастире, фрескописање и иконографију, конзервирање фресака и др., чиме је дао изузетан допринос и науци, и нашој духовности уопште.

Овом приликом бисмо покушали да дамо свој скромни допринос у освјетљавању личности и дјела овог ствараоца. Јасно, без претенциозности да се о њему да цјеловит суд. Задржаћемо се само на двије његове пјесме-поеме: „Звездара” и „Онај судњи дан”. Можда су ово његове круцијалне пјесме, али је сигурно да не заостају за њима својом љепотом, доживљеношћу описиваног објекта, примјесом научне акрибије и неке друге, краће пјесме („Анђео из Милешеве”, „Рашки сликар”...), али оне изискују подробније познавање и фрескописања, и поезије таквог карактера.

Мандић је, у трагањима за научно-поетским тематикама, доста путовао. И као што Црњански лута „још витак”, тако и овај наш путник, у мислима или сновима, путује морима и океанима, младалачки разигран, али у подсвијести савија гнијездо над Србијом и у Србији, као Дучић над својим Требињем, са скромном жељом да у рукама, са неког од њених ријека или поточића, понесе птичији гутљај воде за те њене тице. Враћа се са тих странствовања завичају у коме оживљава успомене из прошлости, утапајући их у садашњи тренутак у коме упијамо пространства и смештамо их у „очну колијевку”. Све што је видио и куда је странствовао, пјесник би сада да присвоји и посвоји, да се пантеистички (али не *pan theos* са значењем „све Бог” него „све природа”!) споји с том природом, да се утопи у њу и да њу упије у своје „плаве очи”. А најдража враћања су у загрљај дјевојке која га је некад чекала на бријегу. Дјевојке коју је некад звао „тицом”, а она њега „хајдуком”. Неком чудном алхемијом ови су се појмови претакали у плач, у јаук. Старији Мандићев брат по перу, његов Мостарац би томе нашао узрок – „По косама мојим попануло иње”.

Нажалост, од успомена се не живи. Оне често боле, јер остављају испружене руке празнима, њима не може чак ни љекобиље убрати. Мучно је мирење са новонасталом ситуацијом, са новим сазнањима да на те испружене руке неће више долетјети тице.

Као да се сада уротило све против њега: и јасен, и бреза, и вјетар, „па како да се насмејем, ко да ме разговори”. Је ли то вјера у људе потпуно изгубљена кад пјесник тражи утјеху у природи, кад тражи од брезе да га својом руком помилује. Та изгубљеност вјере у људе притиска га новим болом. Болна су сјећања на лијепе дане, сада минуле, на бројне другаре који „негде без почасте леже”. Нестали су, нажалост, многим и из сјећања. Али не и њему. Као ни она јата тица, буљуци дивних дјевојака. Звездара је застрашујуће пуста. Је ли излаз из овог кошмара поход на Стражилово, до Бранка. Тамо је вјечна младост, тамо се треба ухватити у ђачко коло, куцнути винским чашама с Бранком. И са гајдашима. Да чује подврискивање дјевојака. Или је, можда, рјешење отићи родној кући и јединој особи која воли без интереса – мајци. Упалити „утуљено кандило” пред њеним ликом, препустити се сањарењу под лозом и водити „разговоре” дуге и слатко-мучне с тим ликом. Разговоре између осиромашене мајке и залуталог и заблудјелог сина. Вратити се у ону кошуљу коју мајка од сестрине хаљине направи и коју је крагном од капута склањао од погледа комшија. О, како је срећан био у тој кошуљи, у том материјалном сиромаштву, али у духовном богатству. Истина, ту срећу је помало нарушавала братска брига „што сестра ће одсад једну блузу да носи”. То гризодушје, чији није виновник, „сваког се тренутка уза ме вуче стидна мисао”. Утјеху у тим немирима пружиће опет, а ко други, ако не – мајка.

А онда враћање у стварност. Мучну, али надахнуту поетском виртуозношћу:

А јесења оног очи ми беху болне,
 На Звездару сам ишао зелење да их лечи,
 низ чрезвичани Дунав бродариле су волне
 доносио ми ветар некакве беле речи,
 далека нека светла секла су банатске њиве,
 неко је ливадама сејао димове сиве,
 бежали су пуцњеви са брда и винограда,
 падала киша слободе
 на болно чело града.

Ту није јесен, него „јесење”, није зеленило него „зелење”, нису таласи пловили, него „бродариле су волне”, ту ријечи нијесу ни тихе ни прегласне, него „беле”, ту су свјетла преузела функцију неких сјечива како би сјекла „банатске њиве”, ту пуцњеви бјеже „са брда и винограда”, ту небеса просипају кишу слободе...

Овдје се рођени и надарени поета надгорњава са академским сликарном, са носталгичним заљубљеником у прошлост и историју. У природу. „Уза ме беше само багрем зелени, верни”.

Но, као да је и тај „багрем зелени, верни”, који му сада прави друштво, инфициран пјесниковом дрхтавицом. „Дрхтали смо оба на ветру будућих зора”, посматрајући Марков шестоперни топуз како испливава из Дунава. Пропраћа то пјесник плачом, кријући се од багрема-другара, „да не види другар човека да плаче”. Да ли од среће! Да, јер све то: и будуће зоре, и распјевани оздрављени Дунав, и некад потопљене лађе које траже једра, и, до јуче тужна, а сада зелена и прозачна Звездара... све то враћа пјесника у живот. Враћа га у живот град у коме је провео младост, све му се радује, и свему се он радује: и улице, и ријеке које се љубе у њему, па чак и загушљиви димњаци као да га марамом поздрављају. Уосталом „у њему су све моје цркве, све Студенице”, и у други план ставља градове и мјеста куда је странствовао, и поред чињенице да и они имају своје чари.

С пјесниковим повратком вратила се и љубав према отаџбини. Само у њој очи могу замаглити од сузе радоснице.

Као да је метафора, ако не једини, а оно најподеснији поетски покретач, полука која га из свијета безвољности алхемијом преноси у свијет радости, наде, у прољећна јутра која ће разбити кавез у коме су биле утамничене његове тице, и испустити их да пјесмом и цвркутом оплемене, уљепшају живот. Потребна су му прољећа, цвијеће и жубори прољећних вода. Отуда призив, молба свом сликарском узору, великом италијанском сликару Ботичелију: „Па даруј мени пролеће, предраги Ботичели”, а са тим даром раскошно проради Мандићев сликарски кист:

Низ ливаде и воде младенство нек се вијори,
нека су сви видици цветањем бели, пребели,
нека се Звездаром мојом насмеју развигори.

Послије тих дарова природе као да се фениксовски рађа нови човјек:

Видим да ме време још није сломило,
ја знам, чело моје јоште сунца жуди
и да и ја имам устрептале груди.
Па руке пружам граду, па се тешим
како се ето и ја
могу да насмешим.

„Онај судњи дан” својеврсна је поема бола и пркосног протеста, читуља поубијаних другова из дјетињства, самопријекор себи да ли се бар мало одужио тим својим палим другарима, је ли

бар изговорио неку утјешну ријеч њиховим мајкама, је ли се поста-
рао да пронађе гробља гдје су сахрањени (као да се он могао спу-
штати у безданице у којима чаме непојане кости тих младића!).
Да ли су, као да се пита пјесник, довољне упаљене воштанице за
покој њихових душа, или сјећања на њих, која су, под животним
бременом и бременом година, сва рјеђа. Замјера себи пјесник што
је многа имена позаборавио. А зар су се могле памтити хиљаде
имена, која су ове младице однијеле са собом у јаме, у ријеке, у
шкрипине. Можда се осјећа подсвјесни жал код пјесника што и
он није био са њима. Постоји ли могућност да се оправда пред
њима, да затражи опрост, или да учини неки одлучнији корак? У
оваквим тренуцима бола и помућеног надзора над здравим расу-
ђивањем пјесника? Постоји!

Тражиће објашњење Врховног Судије зашто је допустио да
његови вршњаци, тада двадесетогодишњаци, не постану инже-
њери, правници, истраживачи, социолози, филозофи и др., зашто
допусти да се угаси живот Велимира који би био пјесник, пјесник
првога реда, „какав Елиот, какав Попа и други венцоношци”. Че-
каће пјесник у реду, чији се крај не види, да дође до Судије, за
кога кажу да је милостив и праведан, да му тај Праведни Судија
објасни зашто је то дозволио. Зашто не заустави руку кољача „као
некад што си учинио Авраму и спасио Исака”.

Да ли је овдје пјесник показао своју поколебаност у вјери у
Бога?

Не. Овај имагинарни разговор са Судијом само му је помогао
да разлучи добро од зла, да и нама покаже да Праведни Судија
нема надлежност над злом и злочинцима, да је њихов бог Сотона,
а да је Праведни Судија Бог праведних. А да је тај, показа се и
пред пјесником:

Окренуће се он према васионским дубинама
и својом циновском руком показати на звезде.
Његови хитри помоћници доносиће отуда ореоле
сличне пуном Месецу
и стављаће их на главе мојих вршњака.
Поворке светитеља корачаће по небесима.

Вјеровало је пјесник у своју мисију, у своје изасланство пред
Богом, и ево сања светитељске поворке. Препознаће он међу тим
светитељима свога Слободана, Велимира, Живка, Анђелка, Вас-
ка, Мирка...

То је постала почасна чета која је и Светислава Мандића до-
чекала приликом његовог исхода пред Судију.